

Kapitalizmin ve Tüketim Kültürünün Bütünlüğünden Doğan Etkinin 1960'dan Günümüze Sanata Yansımaları

Yazarlar

Ozan Oğuzhan Alpay^{1*}

Mensubiyet

¹Plastik Sanatlar/Resim Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 34755, Türkiye

*Yazışmaların yapılması gereken adres: ozanoguzhan.alpay@[std.yeditepe.edu.tr](mailto:ozanoguzhan.alpay@std.yeditepe.edu.tr)

Preprint

Özet

Sanat, tarihten günümüze toplumlar içerisinde sosyal, kültürel ve politik açılardan işlevlendirilmektedir. Çalışmada tüketim kültürünün, kapitalizmin tüketime bağımlı dinamikleriyle kurduğu iletişim sayesinde ivme kazandığına değinilmektedir. Bu yolla kapitalizmin ve tüketim kültürünün sanat üzerinde yönlendirici bir etki oluşturduğu ortaya konmaktadır. Çalışmada kapitalizm ve tüketim kültürü içerisindeki sanatın, 1960 yılına kadar ki etkileşimi; sanat ve siyaset rejiminin geliştirdiği modellerin süreçlerindeki tespitlerle sunulmaktadır. 1950 yılında ortaya çıkan Pop Sanat'ın kurduğu iletişime ayrıca yer verilmektedir. 1960'larda Çağdaş Sanat akımlarının, kapitalist mantaliteye ve tüketim kültürüne karşı verdiği tepkiler ortaya konmaktadır. 1980'lerde kapitalizmin küreselleşmesinin temellerinin atılmıştır. 1990'lardan itibaren de küreselleşen kapitalizm ve tüketim kültürü, dünya çapında egemenliğini sağlamıştır. Günümüzde sanatın ve sanatçının, sermaye ile zorunluluklara dayandırılan iletişimi gözlemlenmektedir. Araştırmayı hazırlayan Alpay'ın, tüketim kültürü ve kapitalizmin; sanatta, toplumda, doğada ve dünyadaki tüm canlılarda yarattığı etkilere dair çıkarımlara ve aktarımlarının görsellerine yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Çağdaş sanat; kapitalizm; kitsch; pop sanat; sanat; tüketim kültürü;

GİRİŞ

Sanat insanlığın ilkel dönemlerinden günümüze toplumlarda aydınlanmanın anahtarı olarak gösterilmektedir. Sanat, siyaset ve kültürle iletişim kurduğu anlarda kitleler için yönlendirici bir etki oluşturmuştur. Bu durum çalışma içerisinde kapitalizm, tüketim kültürü ve sanatın birbirleriyle etkileşime girdiği süreçlerin ortaya konması yoluyla paylaşılmaktadır.

Tarihsel süreçte oluşan yönlendirici etkinin, kapitalizm ve tüketim kültürü tarafından da özellik olarak edinildiği görülmektedir. Tezde tüketim kültürü gelişen politik yapısıyla ele alınmaktadır. Tüketim kültürünün aynı zamanda, kapitalizmin kitle tüketimini temel alan işleyiş pratikleriyle desteklenerek, geliştirildiği vurgulanmaktadır. Kapitalizmin yapısal olarak; ekonomik, politik ve kültürel bütünlüğü de paylaşılmaktadır. Yapısal bütünlüğüyle etkisinin, sanatın ve sanatçının alanına da yansıdığı görülmektedir.

İlk bölümde kapitalizm ve tüketim kültürü tanımlanmaktadır. Aynı bölüm içerisinde bahsedilen ideoloji ve kültürün tarihsel süreci ortaya konarak, gelişim süreçleri ve etkileşim noktaları paylaşılmaktadır. İkinci bölümde kapitalizm ve tüketim kültürü içerisinde sanatın durumuna yer verilmektedir. İdeolojinin ve kültür yapısının sanatla oluşan etkileşimi de aynı bölümde incelenmektedir. Kapsamın, modern çağdan günümüze gelişen dönem olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durumun nedenlerinden birisi; kapitalizm, tüketim kültürü ve sanat iletişimde yoğunluğunun modern dönemde artması olmuştur. Tarihten günümüze etkileşimin dönüm noktaları ön plana çıkartılarak, sanatın toplum yapılarındaki yönelişinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Konunun, 1960'lı yıllardan günümüze kadar gelişen etkileşim süreci incelenirken, kapsamı detaylandırılmaktadır. Bu kısımda Çağdaş Sanat akımlarının tarihinden örneklerle sanatın, kapitalizm ve tüketim kültürüyle etkileşiminin sunulması amaçlanmaktadır. Bahsedilen etkileşime karşı bir tavır geliştirdiği ortaya konan Çağdaş Sanat akımları: Pop Sanat, Yeni Gerçekçilik, Aksiyon Resmi, Op Sanat, Kinetik Sanat, Minimalizm, Renk Alanı Resmi, Fluxus, Oluşum Sanatı, Performans Sanatı, Kavramsal Sanat, Arazi Sanatı, Yoksul Sanat,

Anti Form, Beden Sanatı vb. olarak paylaşılmaktadır. Çalışma içerisinde sanat alanına gerçekleşen müdahalelerin vurgulandığı noktalarda; akımlardan bazılarının tepkileri görülebilmektedir. Bu noktada kapsam; akımların tepki boyutuna göre belirlenmiştir. 1960 yıllarıyla detaylandırılan süreç, 1980'lerde oluşan küreselleşmeyle politik kültür ve ideolojinin dünyada yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Gelişen kapitalizm ve tüketim kültürünün sanatla kurdukları etkileşim de büyük şirket faaliyetlerinin sanat alanında görünür olmasıyla açıklanmaktadır. Bu noktada küreselleşme olgusuyla oluşan dönüşüm, çalışmada paylaşılan dönemin kapsamının sınırlarını da belirlemektedir.

Metodoloji olarak; örneklem, veri toplama araçları kullanılmaktadır. Çalışmada literatür taraması yapılmış, konuyla alakalı dijital ve fiziksel kaynaklardan yararlanılmıştır. Dijital ve fiziksel kaynaklar; kitaplardan, akademik makalelerden ve dergilerden oluşmaktadır. Bunun yanında konuyla bağlantılı pek çok platformda paylaşılan tezlerden de faydalanılmıştır. Metodoloji olarak genel tarama kullanılmış, nitel araştırma teknik ve yöntemlerden yararlanılmıştır. Konuya ilişkin belgelerin içerikleri tarih, sanat tarihi, felsefe, ekonomi ve siyaset bilimi alanlarından oluşmaktadır.

Konunun aktarılmasına kullanılan yöntemlerden birisi; sanat ve siyaset rejiminin modellerinin incelenmesi yoluyla sanatın, kapitalizm ve tüketim kültürüyle etkileşiminin gözlemlenebilir olmasıdır. Sanatın; ulus inşası modeliyle devlet politikalarına karşı mücadelesi modern sanat döneminde yaşanmıştır. Bu sürecin ticari kapitalizmin, sanayi kapitalizmine evrildiği dönem olan Sanayi Devrimi'ne kadar sürdüğü ortaya konmaktadır. Kapitalizmin bahsedilen Sanayi Devrimi'yle yoğunluğunu arttırarak sanata yönelik kapsayıcı hamlelerini avangard modeli ortaya çıkarmaktadır. Avangard model bu tezde, o dönemdeki sanatın, kapitalizm ve tüketim kültürüyle etkileşiminin sunuş yöntemi olarak ele alınmaktadır. Kapitalizmin ve tüketim kültürünün etkinliğini Çağdaş Sanat döneminde de geliştirdiği gözlemlenmektedir. Bu yolla oluşan etkilerin çalışmada aktarılması çağdaş sanat akımlarının tepkilerinin incelenmesi yöntemiyle paylaşılmaktadır. Kapitalizm ve tüketim kültürünün gelişimlerinin küreselleşme olgusuyla dinamizm kazandığı ortaya konmaktadır. Araştırmada bu dönem aktarılırken belirlenen yöntem ise; kapitalizmin toplumlarda tezahürü olarak sunulan şirket faaliyetlerinin incelenmesi olmuştur. Bu şirket

faaliyetlerinin sanat alanındaki etki yoğunluğu da bu tezde bir sunuş yöntemi olarak ele alınmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak çalışmada sanatın özerkliğinin günümüz sanatındaki yeri belirginleştirilmek istenmektedir. Kapitalizmin belirlediği sınırların toplum unsurlarında oluşan etkisinin, günümüz sanat alanına yansımalarından da bahsedilmektedir. Araştırmanın genelinde tüketim kültürü mantalitesinin; kapitalizmin pratikleşmesinde oynadığı role dikkat çekilmektedir. Günümüz sanatında oluşturduğu sorunlara da ayrıca değinilmektedir. Oluşan durumun sanatçı yönünden etkileri de vurgulanarak, açıklık getirilmesi amaçlanmaktadır.

BULGULAR

Kapitalizm ve Tüketim Kültürü'nün Etkileşimi ve Tarihsel Süreci

Yaşam serüvenini yirmi birinci yüzyılın beş asır öncesine odakladığımızda, on altıncı yüzyılda gelişim dinamiği içerisinde yeni ağı karşılamış insanın, daha iyi şartlarda ve yaşam formunda yaşamak yolunda arayışlarını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu yönde ilerlemeyi sürdüren insanlık, yeni toplumsal ve ekonomik sistemleri toplum yapıları içerisinde keşfetmiş ve keşfetmeyi günümüzde de sürdürmektedir. Toplumsal yapının unsurlarının ve toplum kurumlarının sürdürülebilirliği için sistemler vardır. Bu sistemler günümüzde ideolojiler olarak tanımlanmaktadır. Kapitalizm de bu ideolojilerden bir tanesidir. Kapitalizmin ekonomik bir sistem olarak açıklanmasının yanında, politik ve kültürel dinamizmi tanım çeşitliliğini artırmaktadır. Ekonomik bir sistem olarak tanımlanırken sermayenin etken rolüne dikkat çekilmekte ve serbest piyasa işleyişine dayalı bir yapıda olduğu vurgulanmaktadır.

Kapitalizm adlı ekonomik sistemin, günümüzde kavramsal tanımını yaparken ekonomik sistem, politika ve siyasi ideolojilerin kendi aralarındaki etkileşimini kavramamız gerekmektedir. Günümüz toplumlarının toplum yapıları, ideolojilerle sürdürölmektedir. Toplumların yöneticileri tarafından uygulanan siyasi ideolojiler toplum yapısını oluşturan

her dinamiği siyasi ideolojileri temelinde ele alarak kendi politikalarını üreterek ve uygulayarak topluma yansıtmaktadır. “Ekonomik gelişme politik faktörlere bağlı ve ekonomik faktörler siyasi kararlardan çok fazla etkilenmektedir.” (Sezgin, 2005).

Kapitalizmin tarihsel süreçte toplumlar içerisinde var olan bir sistem olmasıyla; bulunduğu döneme göre tanımları değişkenlik göstermiş, yönleniş açısından farklılaşmış ve kimi zaman da yan anlamlar kazanarak toplumlar içerisinde varlığını sürdürmüştür. Ortaya çıktığı tarihten günümüze süreçlerini yansıtan bazı tanımları, toplum aydınları tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Ticari Kapitalizm, Modern Kapitalizm, Sanayi Kapitalizmi, Politik Kapitalizm, Küresel Kapitalizm.

Kapitalizmin pek çok tespitite, on altıncı yüzyılda ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Tarihten günümüze ideolojiye etki eden bir takım olaylar ve gelişmeler; Coğrafi Keşifler, Mutlakiyetçi devlet politikaları, Protestanlık mezhebi, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, 1848 Devrimleri, İkinci Dünya Savaşı, küreselleşme, Sovyetler Birliği'nin dağılması, bankaların, finans örgütlerinin ve büyük şirketlerin faaliyetleri olarak sıralanmaktadır.

Coğrafi keşiflerin getirdiği pahada yüksek değerler addedilen materyallerin, keşfedilen yeni kıtalarda fazlasıyla bulunması ve ele geçirilmesiyle ticaret, büyük ilerleme kaydetmiştir. Bu durum da dönemin tüccarlarının zenginleşmesine neden olmuştur. Merkantalist sistemin ulusun ekonomisinin zenginleşmesini hedef alan yapıda politikaları da ticaret burjuvazisinin oluşmasının sebeplerinden birisi olarak gösterilmektedir (Beaud, 2015). Bir diğer bakış açısına göre ise kapitalizmin gerçekleşmesi için gerekli olan özgürlük alanı; merkantalist sistemin otoriter, günümüz bakış açısına göre tutucu ve sadece krallıklarının ekonomisinin gelişimine odaklı ekonomi politikalarından dolayı, kısıtlı bir çerçevede sürmüştür.

On yedinci yüzyıla gelindiğinde kapitalizmin kendi özgürlük alanının gelişimini toplum yapıları içerisinde on altıncı yüzyıla göre daha yüksek bir tonda talep ettiği ifade edilmektedir. (Beaud, 2015). Bu yüzyılda kapitalist sistemin üretim mantığının geliştiği vurgulanmaktadır. Bu durumun, İngiltere'de reforme olan din olgusunun yarattığı üretime

yönelik teşvik edici hareketle birlikte gerçekteştiği ifade edilmektedir. İngiltere’de oluşan reformist düşünce yöntemlerinin etkileri, Hristiyanlık dini içerisinde Protestanlık mezhebini oluşturmuştur. Protestanlığa göre bu mezhebi benimsemiş olan birey, Protestan dininin yasakladığı bir davranışı gerçekteştirdiğinde; Tanrı katında affedilmesi veya iyi bir dindar olabilmesi için; dünyada çalışma yönünde eylemlerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu durum da tüketime bağımlı bir sistem olan kapitalizmin elini, Protestan görüşün üretime yönlendirici çalışma mantığının sağladığı katkıyla güçlendirmiştir. On yedinci yüzyılda kapitalist sistemin hareket alanını genişletmiş olması, dönemdeki toplumların bireylerinin, tüketim edimiyle kurduğu ilişkinin dönüşümüne yol açmıştır. Tüketim kültürünün oluşum sürecinin, kapitalist yapının gelişim süreciyle aynı yüzyıllarda gerçekteşmesi durumu; bu iki toplumsal işleyiş yönteminin, çalışma içerisinde bir arada incelenebilmesine olanak sağlamaktadır.

Tüketim kültürünün oluştuğu sürece dair pek çok bilgi paylaşılmaktadır. Bunlardan birisi on yedinci yüzyılda geliştirildiği tespitiyle gözlemlenmektedir. Politik yapısına dikkat çekilen tüketim kültürünün, tarihsel süreçte gelişimini etkileyen olaylar; Coğrafi Keşifler, Sanayi Devrimi, Romantizm, gösteriş tüketimi, İkinci Dünya Savaşı, Pop Hedonizm mantalitesi, postmodernizm, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme olarak belirginleştirilmektedir.

Modern tüketim mantalitesinin geliştiği bu sürece dair toplumların aydınları tarafından pek çok tespit yapıldığı gözlemlenmektedir. Günümüz tarihçilerinden Neil McKendrick’e göre, on sekizinci yüzyılın önem taşıyan bir diğer gelişmesi; tüketim kültürünün bu süreçte ortaya çıkmasıdır (Stobart, 2010). Batılı ölkelerin hammadde kaynaklarını farklı kıtalardan tedarik edilebiliyor olması, tüketici mantığını da geliştirmiştir (Zengingönöl, 2012).

On sekizinci yüzyılda yayılmacı politikalar güden devletlerin birbiriyle olan kıtalararası sömürü yarışı, bahsedilen yüzyılda kapitalizmin gelişim sürecini ilgilendiren olaylar bütününde önemli bir yer edinmektedir (Beaud, 2015). Kapitalist sistemin gelişim sürecini dolaylı olarak etkilemiş bir diğer tarihi olay; on sekizinci yüzyılda gerçekteşen Fransız Devrimi’dir. Fransa’da burjuvazinin de büyük bir bölümünün içerisinde bulunduğu halk,

dönemin soylu sınıfıyla iş birliği halinde bir yönetim şekli benimseyen krallık rejimine karşı; 1789-1799 yılları arasında devrim gerçekleştirmiştir. Kapitalist sistem sermaye sahiplerinin kontrolünde bir piyasa düzeni olarak tanımlanmaktadır. On sekizinci yüzyılın sonlarında yaşanan Fransız Devrimi ile de toplumlarda etkinliğini arttırdığı gözlemlenmektedir. Devrim içeriğinde burjuvazinin prestijinin ve haklarının ön plana çıkartılması, kapitalizmin gelişiminin önünü açan başlıca etken olarak sunulmaktadır (Beaud, 2015).

Kapitalist sistemin etki alanını genişleten bir diğer gelişimin de fabrikalar olduğu gözlemlenmektedir. Fabrikaların, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi’ne zemin hazırladığı paylaşılmaktadır (Beaud, 2015). Sanayi Devrimi, toplumların tüketim alışkanlıklarının değişmesine de yol açmıştır. Bu dönemin kapitalist toplumlarında, sanayinin gelişimiyle birlikte üretim artışı yaşandığı gözlemlenmektedir. Kapitalist ideoloji tüketim edimiyle kurduğu bağla birlikte; toplumlarda, tüketime yönlendirici bir bilinç yaratmaktadır. Toplumlardaki üretim ve tüketim arasındaki ilişkinin, bu dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte güçlendiği görülebilmektedir. Öyle ki Sanayi Devrimi sürecinin, tüketim kültürünün gelişimine büyük oranda katkı sağladığı da ifade edilmektedir.

Dönemde teknolojiye yaşanan ilerlemenin ve kapitalizmin, toplumlarda modernleşme sürecini başlattığı ifade edilmektedir (Beaud, 2015). Bahsedilen modernleşme sürecinde tüketim yönünde kullanılan ürünlerin çeşitlendirildiği gözlemlenmektedir. Bu yolla tüketim tercihlerinin, toplum bireylerinin kimlik yapısını değiştirdiği de paylaşılmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan fikir akımlarının, dönemin toplumlarında yaşanan tüketim mantığını geliştirdiği ortaya konmaktadır. Bu gelişime katkıda bulunan en belirgin fikir akımı; Romantizm olarak sunulmaktadır. Romantizm’in bireyler için; tüketim ediminden alınan hazzı artırdığı, bireyciliğe odaklı bir düşünce yöntemi geliştirdiği belirtilmektedir (McCraken, 1987). Toplumdaki bireyleri doğrudan etkileyen fikir akımlarının tüketimle oluşturdukları anlam birlikteliğinin, bireylerin düşünce yöntemlerini şekillendirdiği gözlemlenmektedir.

On dokuzuncu yüzyılın sonu yirminci yüzyılın başlangıcı olarak tarif edilen süreçte, gösteriş tüketim mantalitesinin oluştuğu paylaşılmaktadır (İlhan ve Uğurhan, 2019). Lüks tüketimin, kişilerin maddi varlıklarının ifadesi yönünde kullanılması da gelişen tüketim anlayışlarına dair örnek bir durumu sunmaktadır (Güllülü ve diğ., 2010). 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın, savaş öncesi dönemde yaşanan anlaşmazlıkları gidermediği gözlemlenmektedir. Ulusal kapitalizmi benimsemiş ülkelerde yayılmaya duyulan ihtiyacın son bulmadığı da sunulan tepitlerden birisi olmuştur (Beaud, 2015).

Toplumlarda tüketimi ilgilendiren gelişmelerle birlikte, sanat ve zanaat hareketi adı verilen bir dönemin yaşandığı ortaya konmaktadır. Bu dönemde kitlesel üretimle piyasaya sunulan ürünlerde, tasarımın önem kazandığı görülmektedir. Tasarımın, tüketim kültürünün ilerleyişinde önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Davies ve Ward, 2005).

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) süreci incelendiğinde; sanayinin gelişim bakımından kazandığı yükseliş ivmesinin, üretim artışı bakımından üst seviyeye çıktığı görülmektedir (Beaud, 2015). Bu dönemde insanlığın, silahlanma ve temel ihtiyaçları gidermek yönünde maksimum verimliliğe muhtaç bir durumda, savaşın zorluklarını karşıladığı ifade edilmektedir. Yaşanan üretimin yoğunluğunun da savaş sonrasında oluşturulan üretim modelinin, temelini oluşturduğu belirtilmektedir.

Yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde üretimde yoğunlaşma süreci, arzın az olduğu sektörlerdeki çalışan kesim için ücretlerin artışına sebep olmuştur. 1960'larda da devam ettiği paylaşılan bu durumun, aile ve ev yaşamına dönük bir yaşantı süren İngiltere'deki çalışan sınıf için refahı var ettiği vurgulanmaktadır. Oluşan refah durumunun da boş zaman tüketimini yükselterek, bu kesimi gösteriş tüketimine yönelttiği ifade edilmektedir (Davies ve Ward, 2005).

Yirminci yüzyılın son çeyreği ve 1970'li yılları da kapsadığı belirtilen süreçte, teknolojinin sağladığı avantajları kullanarak gelişen kapitalizmin, etkisini tüm dünyaya yaydığı ifade edilmektedir. Toplumlararası ilişkilerin, gezegenin bütününde para ve tüketim nesnelere

yoluyla dönüşüme uğradığı ortaya konmaktadır. Toplumlardaki değişkenlerin, eşitlik kavramına dair derin sorunları yarattığı da vurgulanmaktadır. Hemen hemen her toplumun kendi hedefleri içerisinde ekonomik büyümeyi arzulayan bir politik duruşu olduğu gözlemlenmektedir. Bahsedilen politik düsturun eyleme döküldüğü nokta kontrolsüzleşmesinin, gezegenin dengelerini riske soktuğu ifade edilmektedir. Öyle ki nüfus artışının, hızla dünya genelinde yükselmesinden dolayı ihtiyaçların artması ve bu yolla oluşan tüketim bağımlılığı; yeryüzündeki kaynakların kontrolsüz bir biçimde kullanılmasına neden olmaktadır. Bu durumun da gelecek nesilleri tehdit edecek bir boyuta ulaştığı vurgulanmaktadır (Beaud, 2015).

1980'li yıllarda küreselleşme, siyasal bir tanım olarak toplum yapılarıyla iletişim halindedir. Dünya toplumlarını, gelişen teknolojinin de etkileriyle birlikte bir bütün olarak ele aldığı ve kavram olarak; huzurlu bir dünya geleceğine dair imajı yansıttığı ifade edilmektedir. Tarihsel süreçte küreselleşmenin üç farklı tanımı olduğu belirtilmektedir. Geçtiğimiz yüzyıllarda insanın coğrafi keşifler ve çeşitli gelişmelerle dünyaya yayılması durumu için kullanılan küreselleşme kavramı, yirminci yüzyılın sonu ve günümüz için tüketimin dünyaya yayılışı olarak ortaya konmaktadır. Küreselleşme aynı zamanda toplumların karşılıklı bağımlılıklarının pekişmesi olarak da açıklanmaktadır. Kapitalizmle ilişkisinin yoğunluğuna dikkat çekilen kapsayıcı bir hareketin tespiti olarak da tanımlanan küreselleşme, çağdaş küreselleşme olarak ifade edilmektedir (Beaud, 2015). Bu noktada kapitalizmi ilgilendiren en önemli husus; küreselleşme sürecinde bu sistemin dünya genelinde egemenlik alanını genişletmesi olmuştur. Kapitalizmin küreselleşme mantalitesiyle şekil alma yöntemleri, sistemin ortaya çıkan kavramlarla sağladığı uyumluluğu da sunmaktadır.

Küreselleşme kavramının bu dönem içerisinde toplum dinamikleri ve ilişkileri dahil olmak üzere pek çok alanda eşitsizlikleri var ettiği de ifade edilmektedir. Bilhassa küreselleşen ekonominin Sovyetler Birliği'nin dağılışından sonra hareket alanını genişletmesi, kapitalizmin emperyalist bir tavırda ilerleyişini sürdürmesini sağlamıştır. (Duman, 2016). Bunun yanında üretim ve tüketim ilişkisinden doğan yoğunluğun, doğanın muazzam dengesini tehdit eder bir vaziyete sürüklemesi de ortaya konan tespitlerden birisi olmuştur.

(Beaud, 2015). Bahsedilen süreçte oluşan ilişkilerin, günümüze değin sürmesinin yarattığı zararlar, yirmi birinci yüzyılın dünyasına da yansımaktadır.

1990 yıllarının başlangıcı olarak gösterilen süreçte, postmodernizmin etkilerinin tüketici tarafında hissedilmeye başlandığı da ifade edilmektedir. Bu dönemde; üretime verilen önemin, tüketime verilen önemden daha az olduğu ortaya konmaktadır (Jansız, 2014). Modern Tüketimin Tarihçesi adlı çalışmasında, postmodernizm dönemindeki tüketim pratiğine yer veren Ulun Akturan da bahsedilen süreci alıntılarla birlikte şu şekilde paylaşmaktadır; “Tüketime yönelik düşünce içerisinde postmodernizme ilişkin dört önemli durum söz konusudur. Bunlar, hiperrealite, bağımsızlık, parçalanma ve sembolik davranıştır” (Akturan, 2015). Kapitalizmin tarihsel gelişimiyle ilgili bilgilerin paylaşıldığı çalışmanın bu kısmının, başlıca çıkarımlarında birisi; yirminci yüzyılın son çeyreğiyle birlikte kapitalist ekonomik üretim anlayışının, tüketim kültürüne dinamizm kazandırması olmaktadır.

Kapitalist toplumlarda, son bir buçuk asırlık süreç incelendiğinde; tüketici sayılarının yükseliş yönünde ivmesi dikkat çekmektedir. Tüketimin bu yolla bir sıçrama yaptığı da görülebilmektedir. Günümüz dünyasında aşırı kar etme hırasının üretim ve tüketim süreçlerinde bir takım dikkatsizlikleri meydana getirdiği paylaşılmaktadır. Bu durumun bir kültürü var ettiği de ifade edilmektedir. Var edilen kültürün dünyada ekolojik dengeyi bozduğu ve ozon tabakasının delinmesi gibi olaylara sebep olduğu gözlemlenmektedir. Bu yolla doğaya ve canlılara telafi edilemeyecek zararlar verdiği de vurgulanmaktadır. İnsanların, eşitlik kavramının geleceğini ve varlığını sorguladığı yirmi birinci yüzyılda, birbirlerine ve doğaya yabancılaşması da ayrı bir sorunsal olarak ele alınmaktadır. Bu durumun sebeplerinden birisi olarak kapitalizm gösterilmektedir (Beaud, 2015). Günümüzde toplum yapılarının tüketim kültürüne dönüştükleri de vurgulanmaktadır (Bıçakçı, 2008).

Günümüzde kapitalizminin, dünyaya kök salmasının tartışılmaz bir noktada olduğu ve paranın kullanılarak alışverişin sürdürüldüğü her toplumun içerisinde var olabilme eğilimi ifade edilmektedir (Beaud, 2015). Bu dinamiğiyle birlikte incelenen kapitalist sistemin,

günümüzde dünyanın ekonomik yapısının işleyiş biçimi olduğu gözlemlenmektedir. Kapitalizmin, tarihsel süreçte tüketim edimiyle kurduğu bağa da ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu yolla tüketim kültürünün gelişimindeki etken rolü ortaya konmaktadır.

Kapitalizm ve Tüketim Kültürü'nün 1960 Yılı Öncesinde Sanata Etkileri

Sanatın, ideolojilerin ve kültür yapısının etkileriyle yaşadığı dönüşüm, sanat ve siyaset ilişkisinin modern dönemdeki süreci olan ulus inşası, özerklik ve avangard modeliyle üç başlıkta incelenmektedir (Kreft, 2020). Sanat ve siyaset kavramlarının ilişkisinin incelenmesi, bu iki kavramın dönemdeki toplulukların kültürleriyle etkileşimini de sunmaktadır. Bu yolla kültür yapısı ve siyasi ideoloji içerisindeki sanatın da değerlendirilebilmesi mümkün olmaktadır. Çalışmada tarihsel süreç göz önünde bulundurularak incelenen kapitalizm ve tüketim kültürü içerisindeki sanatın 1960 yılına kadar ki durumu, sanat ve siyaset rejimine ait kavramlar üzerinden aktarılmaya çalışılmaktadır.

On yedinci yüzyıla kadar gelişen süreçte toplum aydınlarının sanat ve siyasetin iletişimini kapsayan düşüncelerinin, genellikle siyasetin alanında gerçekleştiği fikri ortaya konmaktadır. Bu duruma Rousseau ve Platon'un fikirleri örnek gösterilmektedir. Bahsedilen aydınlara göre; istikrarın ve ahlak kavramının toplum refahı için önemi, toplumlardaki sanat etkinliklerine göre daha fazladır. İkincisi ise sanatın özerkliği bağlamında tanımlanmış olan ilkelerinin bütünü, modern dönemde siyasetle oluşan ilişkisi ile aktarılmaktadır. Modern dönem anlayışı, sanat ve siyaseti iki ayrı işleyiş biçimi olarak birbirlerinden bağımsız alanlarda bir işleyişte sunmaktadır. Bu durum da sanatın özerklik anlamına işaret etmektedir. Bahsedilen sanatın özerkliği; etkenlerden ve siyasi işleyişten bağımsız bir ilerleyişin söz konusu olduğunu temsil etmektedir (Kreft, 2020).

Modernite sonrası olarak aktarılan süreçte, sanat ve siyaset ilişkisinde ileri adımlar atan Batı medeniyetlerinin, toplum yapısı olarak çoğunlukla tercih ettikleri sistem kapitalizm olmuştur. Kapitalizmin Batı medeniyetlerinde uygulanma yönünden hakimiyet sağlaması, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar yayılan bir süreçte gerçekleşmiştir.

Kapitalizmin gelişen etkinliğini modern toplumların başlangıç evrelerinde de yaşattığı ortaya konmaktadır. Çalışmanın bir önceki bölümü olan kapitalizmin tarihsel sürecinde incelenen; on altıncı yüzyıl ve sonrasındaki kapitalist toplum yapısının siyaseti, araştırmanın bu bölümünde aynı dönemlerdeki aynı devletlerin siyasal işleyiş biçimlerini de aktarmaktadır. Böylece, bu kısımda bahsedilen siyaset kavramı, bir önceki bölümde ele alınan kapitalist yapının politikalarıyla belirginleştirilerek paylaşılmaktadır.

Modern toplumda sanat ve siyaset kavramlarının aralarında oluşan iletişimde bu iki kavramın etkileşime girdiği sürecin tanımlandığı ilk nokta, ulus inşası modelinin incelenmesi yoluyla tespit edilmektedir. On dokuzuncu yüzyılda ulusal bir kültürü ön plana çıkartmak isteyen devletlerin; bu model doğrultusunda politikalar geliştirerek yol aldıkları gözlemlenmektedir. Geliştirilen modelde sanatı ilgilendiren husus, ön plana çıkartılmak istenen kültürün en önemli dinamiklerinden birisinin “sanat” olarak belirlenmesiyle ortaya çıkartılmaktadır.

Ulus devlet yapısı, iktidarın mutlak hakimiyeti düstur benimsemiş ve merkezileşmiş bir sistemin temsili olarak tanımlanmaktadır. “Ulus-devlet, kendi üzerinde insan eliyle kurulmuş başka hiçbir iktidarın bulunmadığı bir iktidar türünü temsil eder” (Kreft, 2020). Sanatın, siyasetle etkileşimi içerisinde değişkenlerin, belirlenmiş sınırların ve tercihlerin oluşturduğu yol alış biçimlerinin, zamansal düzlemde sanatın bir kurum olarak ele alınmasının önünü açtığı gözlemlenmektedir. Ulus devlet modeliyle ve mutlakiyetçi bir devlet yapısıyla ilerleyen on yedinci yüzyıl Fransa’sında, sanatın devlet denetimine maruz kalmasına ilk örnek teşkil eden modern kurum: Fransa Güzel Sanatlar Akademisi’dir (Kreft, 2020). Aydınlanma ağının arifesi olarak ele alınan bu süreçte sanatın, toplumdaki işlevinin mutlakiyetin kabulünü pekiştiren bir düsturda ilerlediği paylaşılmaktadır (Jusdanis, 1988). Kant’ın bu yol alışta estetikle ilgili çıkarımlarının, kabul gördüğu tespiti de yapılmaktadır. Saflıktan haz alma durumunun elit beğeni algısına işaret ettiği ifade edilmektedir (Kreft, 2020).

Aydınlanma ağı olarak tanımlanan on sekizinci yüzyılda, sanatın işlevinin burjuvanın otoritesini pekiştirme yöntemi olarak ele alındığı ortaya konmaktadır (Jusdanis, 1988).

Burjuva sınıfının kapitalist sistemi oluşturan bir unsur olarak sunulmasıyla, bu toplum sınıfının etkinliklerinin; on sekizinci yüzyıldaki kapitalizm ve sanat ilişkisinin boyutunu da sunduğu görülmektedir.

Tarihte Fransa’da gerçekleşen mutlakiyetçi devlet yapısına karşı başkaldırı, devrimi getirmiştir. Günümüzde Fransız Devrimi’nin, bir burjuva devrimi olduğu yorumlarının yanında; devlet yapısının sanat üzerinde oluşturduğu gücün, bu devrimle son bulduğu ifade edilmektedir.

Önceki yüzyıllarda ulus inşası modeliyle devlet politikalarının temsili olarak işleve sokulan sanat, Fransız Devrimi’yle kendi alanının sınırlarını belirleme yönünde bir yol alışı benimsemiştir. Bahsedilen özerklik bağlamının oluşumunda öncü olarak kabul edilen aydın, Théophile Gautier’dir. Gautier’in sanatın özerklik bağlamını ilan ettiği fikirleri şu şekilde paylaşılmaktadır; “Sanatın mutlak biçimde bağımsız olduğunu, ne ahlâka ne de siyasete hizmet ya da itaat edemeyeceğini, araç ya da amaç olamayacağını, sadece kendine hizmet edebileceğini beyan eder” (Kösemen, 2019). Sanatın özerkliği; siyasi, ekonomik ideolojilerden bağımsız hareket etme hakkını kendi düsturu içerisinde saklı tutmaktadır. O dönemde üretilen eserlere bakıldığında sanatı üreten bireyin, bu siyasi ve ekonomik ideolojilerin oluşturduğu toplumsal sorunlardan kendisini tamamen soyutlamadığı görülebilmektedir. Bu durum da dolaylı olarak toplum siyasetinden uzak bir sanat anlayışının, uzun bir sürece yayılmadığını göstermektedir. Yaşanan Sanayi Devrimi’yle, hakimiyetini ve etkinlik alanını genişleten kapitalist sistem, toplumdaki dengeleri değiştirmiştir. Toplumdaki sorunlara karşın sanat ise, özerklik bağlamındaki politika karşıtı tavırda yol almıştır. Bu durum bazı sanat çevrelerince kaygıyla ele alınmış; gelişen süreçte, sanatın özerklik bağlamına karşı yeni bir hareket başlatılmıştır.

Avangard sanat hareketi, Peter Burger’in tanımlamalarıyla yirminci yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkmıştır. Avangard, yaşamdan kopuk işleyişine dikkat çektiği sanatın özerkliğini ve modernizm döneminde gelişen sanat anlayışını reddetmektedir. Avangardın yaşandığı süreçte bu akıma dahil olduğu tanımlanan, pek çok sanat hareketinin geliştiği paylaşılmaktadır. Akımlardan bazıları; Dada, Fütürizm ve Sürrealizm’dir.

Avangardın etkilerinin yaşandığı iki dünya savaşı arasındaki dönemde, dikkat çeken; sanatçıların, savaş propagandasını destekleyen devlet politikalarına karşı duyarlı tepkileridir. Bu tepkilerin, avangard kuramın geliştirdiğı politik düsturun etkileriyle sanata yansdığı paylaşılmaktadır.

Avangard düstura, dönemdeki Dada akımının sanatçılarının tavrı örnek gösterilmektedir. Dada adlı sanat akımının anlam bütünlüğünde, özgürlük kavramının korunmasının ön plana çıkartıldığı Tristan Tzara tarafından açıklanmaktadır. Sanatçıların kapitalist sermayenin ve burjuvazinin yarattığı imkanları değerlendirme yönündeki çabasına karşın, Tzara tarafından şu soru sorulmaktadır (Kösemen, 2019); “Sanatın amacı para kazanıp, o tatlı burjuvaziyle sıkı fıkı olmak mı?” (Tzara, 2017). Tzara tarafından sorulan bu sorunun alt metninde, belirgin bir biçimde kinayeye yer verilmektedir. Bu durum da avangardın bahsedilen politik düsturunun, kapitalizme karşı oluşturduğu tavrı sunmaktadır.

1960’lı yıllarda Amerika’da kapitalizmin ticari mantalitesinin, sanattan ayrıştırılması gerektiğı çağrısını yapan sanat akımının; Fluxus olduğu ifade edilmektedir (Kösemen, 2019). Sanat eserinin ilkelerine, kitle tüketim mantığının oluşturduğu yönlendirici etkinin; sanat çevrelerinde tepkiyle karşılandığı gözlemlenmektedir. Dönem içerisinde verilen tepkiler, avangard modelin siyasi üslubu dahilinde ortaya konmaktadır. Sanatçıların tepkilerinin dozundaki artış, o dönemdeki sanatın yöneliş biçimini göstermektedir.

Popüler kültürün, kapitalizm tarafından planlı olarak, kapitalist üretim ve tüketim faaliyetlerini geliştirmek için oluşturulduğu ifade edilmektedir. Popüler kültür aynı zamanda, tüketim kültürünü geliştiren unsurlardan birisi olarak sunulmaktadır. Bahsedilen kültür yapısı ve ideoloji içerisinde işleyen sanatla kurduğu iletişimden de Pop Sanat’ın doğduğu ifade edilmektedir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2017). Akımın, 1950’li yıllarda, İngiltere ve Amerika’da ortaya çıktığı paylaşılmaktadır. Pop Sanat’ın, popüler kültürün ürünlerini sanat eserlerinde sunarak; dünyada gelişen kapitalist ekonomik biçimlenmeye destek verdiğı ifade edilmektedir. Amerika’daki sanatçılar tarafından keşfedilmesiyle başlangıç misyonunun değiştiğı ayrıca vurgulanmaktadır. Pop Sanat’ın geliştiğı süreçte, akımın

işleyiş biçimini destekleyen bir olgu olarak; kitsch(kiç) olgusu karşımıza çıkmaktadır. Kitsch olgusunun, Sanayi Devrimi'nin etkisiyle oluştuğu da vurgulanmaktadır.

Kitsch'in belirginleştirildiği noktada olguya dair üç adet çıkarımdan bahsedilmektedir. Bu çıkarımların ilki yoğun duyguların temsili olması, ikincisi kolayca tespit edilebilen düzeyi ve son olarak da betimlediği nesne veya konuları anlam bakımından geliştirmeden izleyiciye sunmasıdır (İlkyaz, 2015). Kitsch olduğu ortaya konan popüler kültür ürünlerinin, Pop Sanat ile birlikte sanatın içine dahil edildiği yıllar, 1960 yıllarıdır (İlkyaz, 2015). Dönemde sanatçıların ve toplum aydınlarının, kitsch yoluyla gelişen Pop Sanat'a karşı tepki gösterdikleri gözlemlenmektedir.

Kitschin tüketim kültürüyle kurduğu iletişime değinen Jean Baudrillard, döneme tahlilleriyle damga vuran aydınlardandır. Tüketim toplumu ve kültürüne dair pek çok tespitte bulunan Baudrillard'a göre dönemde sanat; kitschle birlikte tüketim kültürü işleyişinde çarkı döndüren dişlilerden birisi olmuştur (İlkyaz, 2015).

1960'lı Yıllardan Günümüze Kapitalizm ve Tüketim Kültürü İçerisinde Sanat

Kapitalist sistem için 1960'lı yıllar; gelişen teknolojinin sunduğu imkanlarla dünyada egemen olduğu dönemin başlangıç evresidir. Sanat ise bu dönemde çağdaş sanat dönemi olarak tanımlanan, toplum gelişmelerine dair etkileşiminin, yoğunluğuna dikkat çekildiği yönlenişle ortaya konmaktadır. Bahsedilen süreçte, kapitalizme karşı tavır geliştirdiği ortaya konan sanat akımları: Pop Sanat, Yeni Gerçekçilik, Aksiyon Resmi, Op Sanat, Kinetik Sanat, Minimalizm, Renk Alanı Resmi, Fluxus, Oluşum Sanatı, Performans Sanatı, Kavramsal Sanat, Arazi Sanatı, Yoksul Sanat, Anti Form, Beden Sanatı vb. olarak paylaşılmaktadır.

Çağdaş Sanatın, dünyadaki değişimlere oryante olma yönünde özelliği ön plana çıkmaktadır. İdeoloji ve kültür yapısıyla ilişkisini, süreç içerisinde bu yolla geliştirdiği de aktarılmaktadır. Bahsedilen duruma örnek olaylar bütününde; benzer durumu yaşayan bir çağdaş sanat hareketi olarak Kavramsal Sanat akımı sunulmaktadır. Bu sanat akımında,

tüketim kültürü ve kapitalizm ilişkisi içerisindeki sanat işleyişine dair eleştirel bir perspektif ortaya konmaktadır.

Kavramsal Sanat'ın, toplumu ve toplum içerisindeki sanatı etkileyen kültür yapısı ve ekonomik ideoloji içerisinde var olabilmesi için, bir şekilde finanse edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle Kavramsal Sanat'ın, kapitalizm ve tüketim kültürü işleyişine karşıt bir yönelişi; kendi anlamı uyarınca gerçekleştiremediği yorumu ortaya konmaktadır. Yirminci yüzyılda dünyadaki toplum yapılarının işleyiş biçimlerinin genel olarak kapitalizmle tanımlanmasıyla, sanatın alanının çizgilerini; kapitalizmin oluşturduğu paylaşılmaktadır (Özselçuk, 2022).

Kapitalizm ve tüketim kültürü ilişkisinin, sanatla etkileşimini sunan bir diğer sanat akımı; Yoksul Sanat (Art Provera) olmuştur. Art Provera, Germano Celant tarafından 1967 yılında tanımlanmıştır. Art Provera'nın tüketim kültürü içerisinde oluşan etkileşimle ticarileşen ve elitistleşen sanatı, eleştiri odağında tuttuğu vurgulanmaktadır (Özselçuk, 2022).

1970 yıllarında sanatın, burjuva tarafından algılanması ve piyasa içerisinde işlevlendirilmesi, dönemde tartışılan konularından birkaçı olarak ortaya konmaktadır. Bu yolla Çağdaş Sanatın, bir piyasa olgusu olduğu da ifade edilmektedir. Duruma ek olarak kapitalizmle oluşan etkileşimin, Çağdaş Sanat yönünden belirleyici olduğu da vurgulanmaktadır. Öyle ki Çağdaş Sanat sürecinde oluşan karşıt sanat akımlarının eserlerinin dahi, kapitalist sistemde piyasa işleyişine sokularak tüketim nesnesine dönüştürüldüğü ortaya konmaktadır (Polat, 2017).

Günümüze kadar gelişen süreçte, Performans Sanatı da sanatçıların aktarımlarında tercih ettiği bir teknik ve üslup olarak gözlemlenmektedir. Bu akımın 1960'lı yıllarda temelini atıldığı, ifadesinin geliştirildiği dönemin ise 1980 yılları olduğu ifade edilmektedir. Tüketim kültürü ve kapitalizme dair etkileşimiyle dikkat çeken Performans Sanatı'nın, aktarımlarında da bu durumu sunduğu görülebilmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde politik eleştiriye dönük bir dinamizme girmesiyle akımın, toplumsal sorunlara dair eleştirel tavrının açığa çıktığı paylaşılmaktadır (Özselçuk, 2022).

Küresel kapitalizmin işleyiş yöntemi olarak, büyük şirketlerin etkinlikleri gösterilmektedir. Kapitalizm ve sanat etkileşimi; bankaların, finans örgütlerinin ve büyük şirketlerin nüfuz elde etme amacıyla sanatı kullanma yöntemleriyle açıklanmaktadır. Bu duruma örnek gösterilen birtakım işleyiş biçimleri; şirketlerin koleksiyonlarını geliştirmeleri, kendi çıkarları doğrultusunda galeri ve müzelerde kurulan seçkileri belirleme yönünde etkinlikleriyle ortaya konmaktadır (Wu, 2005). İmaj yaratmaya yönelik sermaye faaliyetlerinin sanat alanında gerçekleşen etkinlikleri, aynı zamanda tüketim kültürünün bir süreci olan “gösteriş tüketimi” mantalitesiyle özdeşleştirilmektedir. Şirketlerin resepsiyonlarının, tanıtım işlevi gören bekleme salonlarının, yönetici katlarının vb. alanların, sanat eserleriyle donatıldığı gözlemlenmektedir. Bu alanların sanat eserlerinin yerleştirilmesiyle, müşterilerin gözünde aydın bir şirket kimliği oluşturulmak istenmektedir. Sanat eserinin kapitalizm tarafında ele alınış şekillerinden birisi bu örnekle açıklanmaktadır (Wu, 2019).

1990 yıllarında sanatın toplum içerisinde gelişimine etken olarak sunulan değişim; kamuya ayrılan kaynakların özel sermaye denetimine bırakılması yoluyla ortaya konmaktadır. Bu duruma bağlı bir çıkarım olarak; sanatın, politik tavrının son bulduğu ve piyasa ideolojisine entegre edildiği paylaşılmaktadır (Wu, 2018). Kapitalizmin ve tüketim kültürünün, sanat alanında oluşturduğu hegemonyaya, süreçte yaşanan küreselleşmenin etkileri vurgulanarak değinilmektedir. 1990 yıllarındaki sanatın bu tespit dahilinde sunulduğu gözlemlenmektedir. Konuya ilişkin incelemelerde bulunan pek çok sanat tarihçisinin, 1990’lı yıllarda sanat ve ideolojiler arasında gerçekleşen iletişimin sorunlarından bahsettiği görülebilmektedir. Bahsedilen yıllarda küreselleşen kapitalizm mantığındaki küreselleşme, artık sanat için de geçerlidir.

Gelişmelerle birlikte küresel sanatın da kurumsallaşmasına dikkat çekilmektedir. Duruma örnek olarak, uluslararası sanat fuarları ve sanat bienalleri gösterilmektedir (Kösemen, 2019). Bu örneklerle pratikleştiği sunulan sanatın, oluşan sorunlarına karşın sanatçının mücadelesi şu şekilde paylaşılmaktadır: “Paranın ve sermayenin göz kamaştırıcı ve vazgeçilmez hâkimiyeti karşısında kurumlar ve sanatçılar ister istemez küresel bir var oluş

peşinde koşmaktadırlar. Buna boyun eğmeyen sanatçılar ise yeni bir çıkış yolu bulmak amacıyla yine sanata sığınmaktalar” (Ersoy, 2020). Bu tespitle birlikte sanatın ve sanatçının alanına müdahale, tekrardan gün yüzüne çıkartılmaktadır. Sanatçının sanatını özerklik bağlamındaki ilkelerle üretmesinin, gelişen ideoloji ve kültür yapısına oluşturulan bağımlılıklarla ne denli zor hale getirildiği görülebilmektedir.

Günümüzde sanatta, sanatın özerklik bağlamının yok oluşuna dair tahliller artmakta, sanatçının özgürlük alanının tüketim kültürü ve kapitalist sermaye faaliyetleriyle kuşatıldığı ortaya konmaktadır. Duruma dair tespitlerin oluşturduğu çıkarım, şu şekilde paylaşılmaktadır; “Sanat toplumu sarsarak onu dönüştürücü bu niteliğini tüketim kültürüne teslim etmiş, toplumsal bir niteliğini unutmayı seçmiştir” (Kösemen, 2019). Toplum aydınları tarafından yapılan araştırmalar, günümüzde sanatçının özel sermaye ile olan ilişkisinin, burjuvazinin belirlediği yoğunluk düzeyine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişkide, sanatçının üretim sürecindeki bağımsızlığı için belirleyici faktörler arasında, burjuvazinin sanat bilgisinin yeterli düzeye ulaşması ve sanatın özerkliğini anlayacak bir bilinç geliştirmesi önemlidir.

Ozan Oğuzhan Alpay’ın Çalışmalarında Kapitalizm ve Tüketim Kültürü

Günümüzde bilim, dünyada canlıların doğayla uyum içerisinde gerçekleşen evrim sürecini, bir gerçeklik olarak paylaşmaktadır. Tarihten günümüze canlıların doğaya adaptasyon süreçlerinde bedensel olarak pek çok değişim geçirdiği ve bu yolla DNA’larının şekillendiği ifade edilmektedir.

Doğada yaşamını sürdürebilmesi adına milyonlarca yıllık adaptasyon süreci yaşayan diğer canlılara kıyasla insanın, kısa sayılabilecek bir zamanda besin zincirinin orta sıralarından en tepesine çıktığı ortaya konmuştur. Evrim teorisine göre bu durumun başlıca sebeplerinden birisi düşünme konusundaki gelişmiş beyin yapısıdır. Oluşan düzlemde insanın hızla gerçekleşen evrimleşme sürecinin bazı sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Doğanın sağladığı uyumla oluşan canlılar arasındaki güç dengesinden bağımsız bir işleyişin geliştiği ifade edilmektedir. Tarihten günümüze yaşadığı sorunların

bazılarına dair tespitlerin de bu çerçevede ele alındığı gözlemlenmiştir (Harari, 2021).

Tezin bu kısmında çalışmaları incelen Ozan Oğuzhan Alpay'ın kapitalizm ve tüketim kültürüne dair aktarımları bu tespitlerle şekillenmektedir. İnsanın paylaşılan “evrim sürecindeki beklenmedik yükselişinin” sonucunun etkileri sanatçı tarafından; insanda hedonist davranış yansımalarını yarattığı ve ben merkezilik, pervasızlık, doyumsuzluk vb. karakter özelliklerini oluşturduğu düşüncesi ile aktarılmaktadır. Oluşan karakter biçimlenmesiyle, tarihten günümüze burjuva mantalitesinin geliştiğı, bu yolla da kapitalizm ve tüketim kültürünün yükselen ivmesine katkı sağlandığı görülebilmektedir.

Aktarımlarında tüketim kültürünün postmodern dönemde yoğunluğunun artışının kontrolsüz hammadde tüketimiyle dünyadaki ekolojik dengeye zarar verdiğine, bu durumla

Görsel 1

Ozan Oğuzhan Alpay, “Tüketim İçerisinde Serisi II”, 2023, T.Ü.Y.B. 50x35 cm

da bahsedilen kültür yapısının ekosistem için geniş çaplı hasarlar ve felaketler meydana getirdiğine değinmektedir. Sanatçı, modern insanın eliyle oluşturulan kapitalizm ve tüketim kültürünün toplum unsurlarında yarattığı dönüştürücü etkiyi pek çok bağlamda incelemektedir. Bahsedilen dönüştürücü etkinin günümüzde toplumu oluşturan unsurların yanında sanatı da etkisi altına alması, sanatçının bu etkileşim içerisindeki toplum yapısında

sanat yaşamını sürdürmesine dayandırılarak çalışmalarına yansıtılmaktadır. Alpay'ın resimlerinde işlenen durum, metaforik anlatım kullanılarak temsil edilmektedir.

Görsel 2

Ozan Oğuzhan Alpay, "Tüketim İçerisinde Serisi V", 2024, T.Ü.Y.B. 90x120 cm

Çalışmalarında, bahsedilen anlatım yöntemine dair metafor; yeşil renk tonlarıyla vurgulanan imgeler yoluyla oluşturulmaktadır. Sanatçı, insanın doğada bulunduğu uzun sürecin insan gözünde yarattığı duyarlılığı; yeşil renk ve bu rengin tonlarıyla ön plana çıkartmaktadır. İnsanın kontrolsüz tüketimle oluşturduğu sorunları ve ilkelik içerdiğini düşündüğü tavrını; primitif yapısının temsili olarak yine yeşil rengiyle çalışmalarına yansıtılmaktadır. Bu temsil aynı zamanda; kapitalist sermayenin, günümüz sanatındaki sunuş işleyişinde yarattığı sorunların anlatısı olarak paylaşılmaktadır.

Kapitalist sistemde eser üretiminin kaynağını oluşturmak için de maddi kazanç elde etmesi zorundalığıyla karşı karşıya kalan sanatçının, sistem içerisindeki mücadelesi Alpay'ın çalışmalarına konu olmaktadır. Sanatçıların, araştırmada açıklanan şartlar çerçevesinde emekçi toplum sınıfına dahil oluşu, resimlerinde pek çok teknik kullanılarak yansıtılmaktadır. Sanatçı tarafından ortaya konan günümüz sanatına dair bir diğer eleştiri; tüketim kültürünün teşvik ettiği hızlı ve seri üretim mantalitesiyle sanatın üretim sürecinin de bu durumdan etkilemesidir. Sanatın kitle tüketim ve kapitalist sermaye etkileşimi içerisinde metalaşmasının, sanatçının üretim sürecinde oluşturduğu değişime dair eleştiri;

Alpay'ın çalışmalarında kendi sanatının üretim sürecinin özgünlüğünü korumaya çalışan sanatçı figürleriyle aktarılmaktadır.

Görsel 3

Ozan Oğuzhan Alpay, “Tüketim İçerisinde Serisi VII”, 2021, T.Ü.Y.B. 100x70 cm

Sanatçı bu noktada izleyici de aktarım konusuyla ilişkilendirmektedir. Yeşil görmeye ilişkilendirilen eleştirinin; kapitalizm ve tüketim kültürünü benimseyen sermaye tarafının izleyici kitesini ve bu topluluğun medeni olmayan bakış açısını yansıttığı sanatçı tarafından ifade edilmektedir.

TARTIşMA

21. yüzyılda kapitalizm ve tüketim kültürünün canlılarda yarattığı sorunların ekseni; bireysel, toplumsal ve ekolojik olarak gözlemlenmektedir. Bu noktada oluşan sorunların boyutları akıllara, Saint Simon'un günümüzde bir toplum ütopyası olarak anılan fikirlerini çağrıştırmaktadır. Simon (1983)'a göre on dokuzuncu yüzyılda toplumsal sorunları çözmenin reçetesi: “ilmi bilgiler sistemi” (s. 240) olmuştur. Ortaya koyduğu bu sistemin amacı entelektüel bir toplum yapısı oluşturmaktır. Yönetimi ise toplum aydınları tarafından kontrol edilmelidir. Simon'un oluşturmayı hayal ettiği yapıda sanat ve sanatçının rolü, büyük önem arz etmektedir. Bu düşüncelerin tarihte ideoloji ve sanatla anıldığı da ayrıca

belirtilmektedir. Avangard fikirler olarak da ortaya konan Simon'un sunduğu çözümler, günümüz sanatının gidişatında oluşturulan egemenlik sorunlarıyla pek çok aydın tarafından tekrardan gündeme getirilmektedir.

Günümüzde sanat, kapitalizm tarafından ticari bir değer olarak ele alınmaktadır. Tespite kanıt oluşturduğu ortaya konan faaliyetlere; bienaller, fuarlar, müzayedeler, galeriler, koleksiyonculuk ve sanat yarışmaları örnek gösterilmektedir. Bu noktada vurgulanan, oluşan iletişim ve sunuş pratiklerinin sermaye desteği iğermesidir. Bahsedilen platformlar aracılıyla sunulan sanat eseri, ticaretin bir parçası olarak metalaşmaktadır. Sanat da bu yolla kapitalist sistem içerisinde bir endüstri haline getirilmektedir.

Tüketim kültürü sanatın pazarlanması ve tüketilmesi noktasında edindiği rolle ön plana çıkmaktadır. Sanat eserleri; reklamlar, medya ve dijital platformlar aracılığıyla tüketiciye sunulmaktadır. Böylelikle tüketim kültürü sanat eserinin değerini belirleyen bir faktör olarak gözlemlenmektedir. Bu biçimlenmede bazı sanat eserlerinin sadece estetik açıdan yeterliliği değil, sembolik olarak temsil ettikleri anlam vurgulanmaktadır. Bahsedilen temsilin oluşmasında da moda, popülarite ve statü birkaç unsur olarak gösterilmektedir.

SONUÇ

Sanatçının politik kültür ve ekonomik yapılar içerisinde mücadelesi, sanatın özerk alanına karşı gelişen müdahalelerin tespitleriyle paylaşılmaktadır. Sanatçı günümüzde egemen yapıların kurduğu toplum düzeni içerisinde yaşamını sürdürebilmesi noktasında maddi kaygılarla karşı karşıya kalmaktadır. Maddi kaygıları giderebilmesinin tek yolu ise sanatını sermayenin ve ticaretin belirlediği sanat anlayışının normlarına dahil ederek pratiğe dökmesi olmaktadır. Bu durumun sanatçının aktarımlarının özgün ifadesini tehlikeye atmasının yanında; yaratıcılığına da sınırlar çizdiği görülebilmektedir. Sanatçının eserlerini bu yönlenişte üretmesinin, günümüz sanatına bir kayıp olarak yansması; gelişen toplumsal ve politik sorunlara duyarsızlaşma olarak gözlemlenmektedir. Ayrıca, iletişimin sermaye tarafıyla güçlendirilmesine katkı sağlayan sanat otoriteleri, bu durumdan sorumlu

tutulmaktadır. İdeoloji ve sanat iletişimi arasında ortaya çıkan sorunlara ilişkin olarak, bazı toplum aydınlarının etkileşimi onaylayan bir tavır sergilediği de belirtilmektedir.

Bahsedilen etkileşimin ynlenişinde, çelişkili ve karmaşık olduğu paylaşılan çıkar ilişkilerinin de oluştuğu vurgulanmaktadır. Sanatçı, tüketicisi odaklı yaklaşımla üretim gerçekleştirdiğinde kapitalizm ve tüketicilik kültürünün beğeni algısına hitap edebilmektedir. Bu durum da maddi kazanç sağlayarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine ve sanat yaşamını sürdürebilmesine imkn sağlayabilmektedir.

Bu noktada sanatın, özerk alanında oluşan müdahalelere karşı ortaya koyacağı tepkilerin boyutu ve çarpıcılığı büyük önem arz etmektedir. zme dair tepki yöntemleri ve öneriler arasında; sanatçıların imkanları dahilinde ticari taleplere karşı direnmesi, toplumsal ve politik sorunları duyarlılık geliştirerek aktarımlarında yansıtılmaları vardır. Sanatın ticari platformlarda pazarlanırken, sanat eserinin değerinin ve özgünlüğünü koruyacak etik kural ve kıstasların oluşturulması da gerekmektedir. Bu yolla sanatın kapitalizm ve tüketicilik kültürü içerisinde gelişen ilişkisi dengeli bir Şekilde yönetilebilir ve sanatın özerk alanın korunması yanında toplumsal etkisi de yoğunlaşabilir.

Araştırmayı hazırlayan Alpaya'nın fikirlerine göre, günümüzde sanatın alanına karşı oluşturulan sorunların sanatçı tarafında fark edilip fark edilmemesi bir etken değildir. Hali hazırda gözle görülebilir bir biçimde oluşan Őartların zorluklarına maruz kalmaktadır.

Sonuç olarak sanatçı; günümüzde sanatının özerk alanındaki estetik değerlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Bu duruma ek olarak sistem içerisinde temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında dahi varoluş mücadelesi içerisindedir. Sanatın mücadeleleri ekseninde tarihin tekerrür ettiğini düşündüğü bir diğer noktası; günümüzde sanatın bazı toplumlarda 16. ve 17. yüzyıllarda olduğu gibi devlet politikalarının müdahalelerine maruz kalması durumu olmuştur. Bu da sanatın özerk alanının mücadelesinin bir diğer kolu olarak ortaya konan; devlet politikalarına karşı, ulus inşası modeline verdiği tepkileri hatırlatmaktadır.

KAYNAKÇA VE NOTLAR

- Akturan, U. (2015). Modern Tüketimin Tarihi: Püritenlikten Dijital Çağın Tüketimin İdeolojisi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(610), 41-42.
- Beaud, M. (2018). *Kapitalizmin Tarihi 1500 -2010*. (F. Başkaya, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Biçakçı, İ. (2008). Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Tüketimin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-25.
- Davies, B. & Ward, P. (2005). *Managing Retail Consumption*. UK: John Wiley and Sons Ltd.
- Duman, M. Z. (2016). Küresel Kapitalizm ve Marx'ın Sınıf Teorisi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 17-39.
- Ersoy, A. (2020). *Globalleşen Dünyada Sanatın Özerkliği*. Erişim Adresi: <https://kolajart.com/wp/2020/01/06/prof-dr-ayla-ersoy-globallesen-dunyada-sanatin-ozerkligi/>. Erişim Tarihi: 04.04.2024
- Güllülü, U., Ünal, S. ve Bilgili, B. (2010). Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(28), 105-139.
- Harari, Y. N. (2021). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Çev. Ertuğrul Genç. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Jansız, A. (2014). The Ideology Of Consumption: The Challenges Facing A Consumerist Society. *Journal Of Politics And Law*, 7(1), 77-84.
- Kösemen, İ. B. (2019). Geç Kapitalizmde Sanatın Özerkliği ve Sanatçının İtaatsizliği Mümkün mü? Sanat Nesnesi, Sanatçı ve Sermaye İlişisini Anlama Denemesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(1), 199-222.

- Kreft, L. (2020). Sanat ve Siyaset: Sanatın Siyaseti ve Siyasetin Sanatı. *Sanat Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*. A. Artun (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlhan, T. T., & Uğurhan, Y. Z. C. (2019). Sosyal Medyada Gösteriş Tüketimi Eğilimi Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(1), 28-60.
- İlkyaz, A. (2015). Çağdaş Sanatın Çıkmaz Sokağı: Kitsch'in Zaferi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(1), 11-20.
- Jusdanis, G. (1988). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür – Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özselçuk, S. (2022). *20. Yüzyıl Sanat Anlayışlarında Kapitalizm ve Yüksel Arslan'ın Resimlerine Yansıması*. Yüksek lisans tezi, Konya Üniversitesi, Konya.
- Polat, N. (2017). *Sınırları Aşındırmak – Modernizm ve Çağdaş Sanat Üzerine*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Sezgin, Ş. (2005). Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar. *Journal of Management and Economics Research*, 3(4), 133-156.
- Stobart, J. (2010). A history of shopping: the missing link between retail and consumer revolutions. Conference: Retailing and Distribution History, University of Wolverhampton.
- Tzara, T. (2017). Dada Manifestosu. Danchev A. (Der.), *Fütüristlerden Stuckistlere 100 Sanatçı Manifestosu*. (M. E. Uslu Çev.). İstanbul: Espas Yayınları.
- Yılmaz, M. & Küpeli, A. E. (2017). Geçmişten Günümüze Resim Sanatı Ve Reklam İlişkisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 1765-1780.
- Zengingönül, O. (2012). *Küresel Put: Tüketim Ekonomisi Yeni Sapkınlık; Sosyal Bilinç*. Ankara: Nobel Yayın.

Wu, C. (2005). *Kültürün Özelleştirilmesi-1980'ler Sonrasında Şirketlerin Sanata Müdahalesi*. (E. Soğancılar Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wu, C. (2018). Moda, Sanatı Baştan Çıkarır: Galeriden Mağazaya. (N. A. Artun Çev.). *E-skop*, 07.04.2024 tarihinde <https://www.e-skop.com/skopbulten/moda-sanati-bastan-cikarir-galeriden-magazaya/3694> adresinden erişildi.

Preprint